

בעזה"ש"ת

בעזר הבורא ב"ה היה בדעתי לבאר ולברר ענין העמדת חמה למשה רבינו, ומחמת איזהו סיבות לא עלה בידי, וכדי שלא יבטל הקביעות הבאנו כאן רק קצת דברים בזה, ובעזה"ש"ת בשנה הבעל"ט נזכה לגמור הדבר.

היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך (ב' כה).

[א] פ' רש"י תחת כל השמים, למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג, ונודע הדבר תחת כל השמים.

העמדת החמה ליהושע

[ב] ובמס' ע"ז (כה.) פליגי ביהושע כמה שעות עמדה החמה, וכמה, א"ר יהושע בן לוי עשרים וארבעה שעי וכו', כיום תמים, ר' אלעזר אמר שלשים ושית וכו', רבי שמואל בר נחמני אמר ארבעים ושמונה וכו', א"ד בתוספתא פליגי ר' יהושע בן לוי אמר עשרים וארבעה וכו' ר"א אמר שלשים ושש וכו' ר' שמואל בר נחמני אמר ארבעים ושמונה וכו'.

תנא כשם שעמדה לו חמה ליהושע, כך עמדה לו חמה למשה ולנקדימון בן גוריון, יהושע קראי, נקדימון בן גוריון גמרא, למשה מנלן, אתיא אחל אחל, כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב התם ביהושע אחל גדלך וכו', מיתיבי ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו, איבעית אימא שעות הוא דלא הוו נפיש כולי האי, ואיבעית אימא אבני ברד לא הוו וכו'.

יהושע עשה כן כדי שלא יחללו את השבת

[ג] ומה שנעשה ביהושע, מצינו כתב **בפרקי דרבי אליעזר** (פרק נ"ב), מיום שנבראו שמים וארץ הירח והכוכבים והמזלות עולין להאיר על הארץ, ואינן מערעין זה עם זה, עד שבא יהושע ועשה מלחמתן של ישראל, וערב שבת היתה, וראה יהושע בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת, ועוד שראה חרטומים האמרים כובשין במזלות באים על ישראל, מה עשה יהושע, פשט ידו לאור השמש ולאור הירח ולאור הכוכבים, והזכיר עליהם את השם, ועמדו כל אחד ואחד שלשים ושש שעות עד מוצאי שבת, שנאמר (יהושע י' יג) וידם השמש וירח עמד עד יקם גוי איביו, וכתיב ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע ה' וגו', ושמעו מלכי הארץ ותמהו שלא היה כמוהו מיום שנברא העולם, שנאמר ולא היה כיום ההוא.

הטעם שלא נזכר בתורה העמדת החמה למשה שכבר ידעו גדולתו

[ד] ובש"ך על התורה כתב, ויש לשאול, נס כזה למה לא נכתב בתורה כמו שכתוב נסו של יהושע, ויש לומר שכתובתו בתורה הוא כדי להורות מעלתו של משה לישראל, לזה לא נכתב בתורה, כי כבר ידעו ישראל מעלתו ממה שעשה להם במצרים ובמדבר ובמן ובבאר, והיו עיניהם רואות, ובבוא משה אל אוהל מועד כיסה הענן את אוהל מועד, ואומר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם, ועוד אם יהושע העמיד השמש יום אחד, משה העמידו ששה ימים בששת ימי החושך, והיה למצרים ששה ימים חושך כדי שלא יאמרו ליל ארוך, וכן היה לכל בני ישראל אור ששה ימים יום בלא לילה, כדי שלא יאמרו ליל ארוך היה כמו שכתבנו במקומו פרשת בא אל פרעה.

אינו רבונתא במשה רבינו דפניו כפני החמה

ה] **והחיד"א בחומת אנך** בפרשתינו כתב, דלא נכתב בפירוש רק בגזירה שוה דאחל אחל, דלמשה רבינו ע"ה לאו רבונתא היא, דפני משה כפני חמה, אך יהושע ע"ה דהוא כפני לבנה ויגזור על החמה הוי רבונתא וכו'.

שבת תלוי בשקיעת החמה

ו] **ובמפרשי הפרקי דרבי אליעזר** שם דנו בדבריו, **בהגהת רד"ל** כתב, יש לומר שהעמדת השמש היה משום חילול שבת, שהעיקר תלוי בזה בשמש בזריחתו ושקיעתו, וכל זמן שהחמה זורחת, אף שגם הירח עלה, הרי אמרו בירושלמי ספ"ב דר"ה, ובראשית רבה רפ"ו, שאין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה.

וכתב, והעמדת הירח היה מטעם הב' משום כשפים שתלויין בכוכבים שמושלין בלילה עם הירח, וכשהעמיד הירח נתערבבו ובטלו כשפיהן וכו'.

ועוד כתב ברד"ל שם, דמה שכתב בפרקי דר"א שהיה ל"ו שעות, במס' ע"ז פליגי בא אמוראי, וכאן דאמר עד מוצאי שבת, ובערב שבת הוא שא"ל, א"כ הני ל"ו שעות הן עם של ערב שבת, ואתיא כר"א דהתם ללישנא קמא, או כריב"ל ללישנא בתרא וכו'.

ז] ועי' עוד שם **במהרש"א** מס' ע"ז ובבית הגדול על הפרק דר"א למה היה צריך להעמיד החמה, הרי מלחמת מצוה דוחה שבת, עיי"ש.

סתירא בדבר אם נחשב היום כ"ד שעות או בשקיעת החמה

ח] ועוד כתב בהוספת הרד"ל שם, ולכאורה מהך דהכא, דכיון דלא שקעה להם החמה אף שידעו עברו הכ"ד שעות של ערב שבת, לא נחשב לשבת, רק כיומא אריכתא של ערב שבת הוא, יש קצת סמך לאותן מדינות הסמוכים לצירים ואצלם משך כמה ימים רצופין יום בלא לילה או לילה בלא יום, שהכל יהי נחשב אצלם כיום או כלילה אחד, ודלא כהאומרים שראוי להם למנות כל כ"ד שעות ליום אחד, וכשכלו ו' פעמים כ"ד שעות יקדשו השבת, עי' תשובת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו, מיהו מעובדא דאשכבתא דרבי דאמרינן בירושלמי פי"ב דכתובות (הלכה ג') דתלי לון יומא עד שבאו לביתם וצלו להם דג והדליקו את הנר ואח"כ קרא הגבר ושריין מציקין שמה חללו את השבת עד שיצאת בת קול וכו', משמע דאף דנקדה להן החמה, מ"מ כיון שידעו שעברו כ"ד שעות של יום ו', יש לחוש לחילול שבת.

יש חילוק אם נעשה לכל העולם או לא

וכתב, ויש לחלק בין הך דהכא דיהושע שנקדה החמה היה בכל העולם, לההיא דאשכבתא דרבי שלא נקדה להם החמה רק ה' האיר לעיניהן של העוסקים באשכבתא כאילו הוא יום, אבל לכל העולם כבר היה לילה, ולכן נצטערו וחששו לחילול שבת, ומעתה אלו שסמוכים לצירים אולי אפשר לדמותן להא דאשכבתא דרבי ג"כ, וצ"ע.

ט] ועי' עוד שם בפ' **בית הגדול בשם היות רענן**, וצ"ל דלאחר ל"ו שעות קדשו שבת, ומה שאמר עד מוצאי שבת פי' עד שעה שראוי להיות מוצאי שבת ע"כ.

י] וכתב **בתרגום יונתן**, שמע זכוותך האיך קמון שמשא וסיהרא אמטולתך ופסקון מן למימר שירתא כמסת יומא ופלגא וקמו במדורהון עד דאגחתא קרבא בסיחון ויזעון וירתתון מן קדמך.

כיון דעמדה החמה כבר עברו על הכלים כ"ד שעות

[יא] ובספר **אור חדש** למס' פסחים (מד:) כתב בזה לייש קושיית הרמב"ן על התורה, למה צוה להגעיל רק כלי מדין, ולא מצוה התורה להגעיל מקודם במלחמות סיחון ועוג, והרמב"ן תי' דסיחון ועוג היה להם דין שבע עממין, דאז הותר להם כתלי דחזירא, ומשום הכי לא הוצרכו להגעיל וכו'.

ותי' באור חדש, דקושיא מעיקרא ליתא, דיעיון במס' ע"ז דף כה., כשם שעמדה חמה ליהושע, כך עמדה חמה למשה, ומסקינן דעמדה החמה כ"ד שעות כיון תמים יעש"ה, ולפי זה לא הוצרכו להגעיל כלי סיחון ועוג, כיון דשהו כ"ד שעות, והיו הכלים נותן טעם לפגם, ומותר מן התורה גם לכתחילה, ובע"כ לומר דקושיית הרמב"ן לא קיימא כי אם אליבא דמ"ד דנותן טעם לפגם אסור וכו', וכתב, ושמעתי שכוונתי בזה לדעת הגדול ה"ה הגאון החסיד אב"ד ור"מ דק"ק פראג מוהר"י לנדא נ"י וכו'.

אע"ג דהיה אור מ"מ נחשב לענין המצות כמו לילה

[יב] ובשו"ת **דברי ישראל** (ליקוטי תשובות סי' א') כתב, לומר אמר העורך, הך דדינא הוא ביום ילפי' בסנהדרין לד מביום הנחילו, או מכל ריב ונגע מה נגע ביום דכתיב ביום הראות בו וכו', ונראה לענ"ד שאם אמר יהושע לשמש בגבעון דום וזרחה כל הלילה, מ"מ לא היו רואין נגעין אז, ולא דנין דיני נפשות ולא הקריבו קרבנות, דביום הקריבו כתיב, ואם היה אז סוכות לא נוטלין לולב ולא מקיימים שום מצוה הנוהגת ביום, כיון דאותו עת ראוי להיות לילה, ואע"פ שעל פי נס זרחה השמש, מ"מ זה הזמן שייכי ללילה, ע' רש"י נדה מו. ד"ה כי יפליא, כתב שמופלא סמוך לאיש ר"ל סמוך לשנה הראוי להביא ב' שערות, אף שלא הביא, מ"מ בשנה י"א לנקבה ולי"ב לזכר כבר הוא מופלא סמוך לאיש, ודוגמא לזה לישנא דמתני' יומא פרק ה' משנה א', עד שמגיע לארון בין שני הבדים שג"כ הכוונה שראוי להיות שם ארון וב' הבדים, ומעתה אף לפי הזוהר הק' שזרחה השמש, מ"מ לפי הדרש ביום דיבר ה' אל משה לא היה ראוי לדבר עמו באותו הלילה, כי זה הזמן שייך ללילה, ויש לדבר בזה לשי הסוברים לענין קריאת שמע שתמיד היום הוא י"ב שעות והלילה י"ב שעות, בין בחורף ובין בקיץ וכו', הרי אין בזריחת השמש תלי' מילתא דיום ולילה, וממילא קמה נצבה הערתי וכו'.

[יג] וכתב על זה המחבר, ולא ידעתי מאין לקח הדברים לומר כן מסברא בלתי ראי' כלל, ואנכי הרואה בספר אור חדש שמביא קושיית הרמב"ן אמאי לא ציוותה התורה על הגעלת כלים במלחמת סיחון ועוג וכו' ואור חדש תי' דכיון דעמדה החמה כ"ד שעות כיום תמים, ולפי זה לא הוצרכו להגעיל כלי סיחון ועוג, כיון דשהו כ"ד שעות והיו הכלים נותן טעם לפגם, ומותר מן התורה גם לכתחילה, ובע"כ כשיטת התוס' דנותן טעם לפגם הוי אחר כ"ד שעות, דאי כשיטת רש"י ז"ל דבלינת לילה תלי' הפגם, הדרא קושיא לדוכתא, אמאי לא ציוותה התורה להגעיל בכלי סיחון ועוג, ואין לומר דשם הוי נותן טעם לפגם מצד שעמדה החמה כ"ד שעות, זה אינו, דהרי לא היה שם לינת הלילה כלל, ועיקר הפגם תלי' בלילה כדאיתא בלשון הפוסקים עיי"ש.

וכתב, ובספרו חו"י על התורה פ' ואתחנן כתב אמה דאיתא במגלה עמוקות ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, רב לך שהעמדתי חמה עבורך ע"ש, והדבר תימא, דאיך שייך העמדת החמה לאותה שאלה שבקש משה להכנס לארץ ישראל, וגם פי' רש"י ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר, והוא ג"כ תמוה, מה שייך כיבוש סיחון ועוג לנדר הזה, ותי' דאי כתירץ הרמב"ן דסיחון ועוג היה להם דין ארץ ישראל, א"כ כבר הותר הנדר אחר שכבר נכנס לארץ סיחון ועוג שיש לה ג"כ דין ארץ ישראל, א"כ אעברה נא לארץ ישראל ממש, וע"כ השיב לו הקב"ה רב לך שהעמדתי חמה בעבורך, וא"כ י"ל דמש"ה לא צוה להגעיל בארץ

סיחון ועוג דהו"ל נותן טעם לפגם, אבל אין לסיחון ועוג דין ארץ ישראל כלל, ולא הותר הנדר, לכן אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, עכת"ד דפח"ח.

וכתב, ונראה בעליל מדבריו, דאף שעל פי נס זרחה השמש במלחמות סיחון ועוג, מ"מ הוי יום ממש, וא"כ עדיין לחלוחית דיו שלי קיימת, כי לפי דברי הזוהר הק' שאותה לילה שעבור על הים היה אור ויום לישראל כתקופת תמוז ולא הספיקה הלילה והיה יום ממש, כמו שהדברים יצאו מבטן האו"ח שלא הוצרכו להגעיל כלי סיחון ועוג יען דשהו כ"ד שעות כשעמדה החמה למשה כ"ד שעות כיום תמים, והיה הכלים נותן טעם לפגם כנז"ל.

דיון בדבר בענין ליל יציאת מצרים שהיה אור אם נחשב ליום או ללילה

[יד] ובדברי יואל (מועדים ח"ט עמ' שפ"ח) כתב להאריך בכל זה, ודן שם בענין מה שמצינו שבני ישראל קיימו מצות מילה בליל פסח, ולכאורה הרי מילה שלא בזמנה אינו דוחה יום טוב, ועוד שאין מילה בלילה וכו', וכתב **והחיד"א** ז"ל בשמחת הרגל על הגדה של פסח כתב לתרץ על פי דברי הזוהר הק' דהוה נהיר לילא כיומא דתקופה דתמוז, וחמא כל עמא דינוי דקודשא בריך הוא, הדא הוא דכתיב ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה וכו' עיי"ש, שמבואר בדברי הזוה"ק שכל הלילה ההוא האירה הארץ מכבודו ית"ש, ומביא **מדברי השו"ת יד אליהו** (סי' נ"א) שמכיון שאותו הלילה כיום יאיר, היה נחשב כמו יום לכל הדינים שבתורה, ואם כן מוישב מה שנימולו אז ישראל ע"כ, ומסיים החיד"א שנמצא שאותו הלילה עלתה לה בשתים, שהוכשרה למצות היום, וגם למצות הלילה, היינו לאכילת הפסח שאינו נאכל אלא בלילה ע"כ.

והנה מה שמסיים החיד"א ז"ל שאותו הלילה במצרים הוכשרה גם למצות הלילה, והיינו לאכילת הפסח שאינו נאכל אלא בלילה, דבר זה אינו מובן לגמרי, שאם נאמר שמכיון שאותו הלילה כיום יאיר, היה נחשב כמו יום לכל הדינים שבתורה, מעתה האריך אפשר לומר שהיה נחשב גם כלילה, והלא מאחר שמצד עמידת תנועת החמה נחשב עדיין כחלק מיום שלפניו, האריך אפשר לומר שגם אתא לילה, ובאמת שבספר שו"ת יד אליהו ששם הוא מקור דברי החיד"א ז"ל, אכן לא כתב כן שאותו הלילה הוכשרה גם למצות הלילה, וכנראה שלדעתו היה נחשב רק ליום ולא ללילה, אבל מעתה נפלא להבין לפי דברי הזוה"ק האריך קיימו ישראל מצות אכילת הפסח שאינו נאכל אלא בלילה, וגם האריך קיימו מצות אכילת המצות שאמרה תורה בערב תאכלו מצות, וכן הקשה במרכבת המשנה על המכילתא.

מדברי הפרקי דר"א מוכח שנחשב כיום ממש

וכתב, אמנם גם במה שאמר שמכיון שהאירה הלילה, על כן היה נחשב כמו יום לכל הדינים שבתורה, הנה באמת שהמפרשים גם הביאו ראיה לדברים הללו ממה דאיתא בפרקי דרבי אליעזר פרק נב הנ"ל, והרי לנו מפורש שמכיון שעמדה חמה במקומה מלזוז בתנועתה, על כן נחשב כל הזמן כיום העבר, שהלא אמרו שעשה יהושע כן כדי שלא יחללו ישראל את השבת, ומשמע שאכן כל זמן שעמדה החמה במקומה נחשב עדיין כיום הששי אף שכבר הגיעו באמת שעות הלילה, ואם כן יש מזה ראיה גם לעניננו שמכיון שהאירה הלילה של ט"ו ניסן במצרים וכדברי הזוהר הק', על כן היה נחשב להם עדיין ממש כמו יום י"ד, ועל כן היו ישראל יכולים למול ולמנות על פסחיהם ולשוחטם.

הרי בשבת הראשונה לא שקעה החמה כלל ואפ"ה נחשב לשבת

אבל באמת שכבר הקשה על כך **האריה דבי עילאה ז"ל** (בספרו עטרת זקנים ערך אין שליו לדבר עבירה ד"ה אך י"ל), מדברי המדרש בראשית רבה יא ב', והכי איתא שם, ר' לוי בשם רבי זעירא אמר, ל"ו שעות שימשה האורה בששת ימי בראשית, שנים עשר של ערב שבת, כיון ששקעה

החמה במוצאי שבת, התחיל החושך ממשמש ובא וכו', עיי"ש, והרי מבואר שבשבת הראשון לא שקעה החמה, ומעתה אם נאמר שעמידת החמה במקומה מלזוז בתנועתה, נחשב כל הזמן ליום העבר, אם כן נמצא שכל יום השבת היתה נחשב עדיין ליום הששי, וזה אי אפשר לומר כן, שהרי כל מצות השבת יסודם משבת בראשית שבו שבת אלקים מכל מלאכתו, ובודאי שהיה נחשב ליום השבת, ומעתה נסתר כל אותו היסוד שבעמידת החמה מלזוז בתנועתה נחשב כל הזמן כיום העבר, ואמנם חל עלינו מעכשיו גם חובת הביאור שלא יהיו שתי המדרשות הללו סותרים זה את זה, שהלא בדברי הפרקי דרבי אליעזר הנזכרים מפורש יוצא שהעמיד יהושע החמה כדי שלא יחללו את השבת, ומשמע שכל זמן שעמדה החמה במקומה אכן נחשב עדיין כיום הששי, והאיך יובן זה עם דברי המדרש הללו.

וכתב, ועוד זאת נפלאה היא לומר שמכיון שעמדה החמה במקומה על כן היה נחשב עדיין כיום י"ד ממש, שהרי מקרות מפורשות נאמרו שאתא לילה, וכאמרו ויהי בחצי הלילה וגו', ויקם פרעה לילה וגו', והרי משמע שהיתה בזמן ההוא גם דין לילה, וכל הענין צריך ביאור רחב.

פטירת משה רבינו בשבת

וכתב, והנה לבאר כל ענין זה, נקדים תחילה מה שכתב הגה"ק האריה דבי עילאה זלה"ה בקונטרס עטרת זקנים, לתרץ קושיית התוס' (מנחות לא. ד"ה מכאן) שהביאו שם מדברי רב שר שלום גאון, שהטעם מה שנוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה, לפי שנפטר משה רבינו באותה שעה וכו', והקשו שם בתוס' דהא כתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, ודרשינן (סוטה יג:) היום מלאו ימי ושנותי, ואם בשבת מת, אם כן כתב היום מערב שבת, ויש לתמוה דכתב על העתיד, ועוד הקשה שבסדר עולם משמע שבשבעה באדר שמת משה בו, ערב שבת היה עיי"ש, והרא"ש (פסחים פ"י סי' י"ג) הוסיף להקשות ממה שאמרו בו ביום שנסתלק משה כתב י"ג ספרי תורה, ואם היה בשבת האיך היה כותב עיי"ש.

פטירת משה רבינו בשבת לפי מנין העולם, אבל כיון שלא שקעה החמה עדיין היה ערב שבת

וכתב שם לתרץ מספר **אור יקרות**, על פי מה שאמרו במדרש על הפסוק ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים וגו', רבי יהודה אומר שנת המבול אינו עולה מן המנין (רש"י, למנין שנותיו של נח, דכתיב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים וגו', ויהי באחת ושש מאות שנה חרבו מים וגו', ויהי באחת ושש מאות שנה חרבו המים וגו', וכתיב ויחי נח אחר המבול שלש מות וחמשים שנה, נמצא כל ימי נח תשע מאות ונ"א שנה, וכתיב ויהי כל ימי נח אשר חי תשע מאות וחמשים, אלמא דאין שנת המבול עולה למנין שנותיו, ורבי נחמיה סובר אע"פ שאינו עולה מן המנין, עולה הוא בתקופות ומזלות (יפה תואר, אינו עולה למנין שנות נח, אבל עולה הוא למנין התקופות, ונחשבת לשנה א' מהמחזור, למנין שנות העולם), ומבואר מזה לדעת רבי נחמיה, שאם אינו משמש מדת יום ולילה כמו בימי המבול, אף אם יעמוד השמש כמה ימים וחדשים, אינו נחשב למנין שנות האדם, אבל למנין שנות העולם לחשבון תקופות ומזלות נחשב כל יום בפני עצמו ע"ש.

ולפי זה יש לומר שבאמת היה ז' באדר שבאותה שנה ערב שבת, וכדמוכח בסדר עולם, אמנם הנה איתא במדרש שבשעה שאמר משה רבינו האזינו השמים וגו' היו השמים ושמי השמים דוממין, ואיתא במדרש שהוא אחד מחמשה ימים שהיו לישראל, שעמדה חמה ל"ו שעות ולא שקעה, והנה זה היה באותו היום שנסתלק משה רבינו, שבאותו היום עמדה החמה ולא שקעה באותו היום כלל, ולפי זה יתיישב היטב, דהנה במציאות כזו של העמדת החמה, הרי לחשבון שנות העולם נחשב היום לשני ימים, אבל למנין ימי משה רבינו נחשב ליום אחד ארוך, ולפי זה נמצא שמשה רבינו ע"ה אכן נפטר

בשבת במנחה כמו שכתבו התוס' מדברי רב שר שלום גאון, שלכן נוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה, לפי שנפטר משה רבינו באותה שעה, ובכל זאת נחשב שנסתלק בז' באדר שהיה בערב שבת, כיון שלגבי שנותיו של משה היה נחשב שבת וערב שבת ליום אחד.

ומתורץ גם קושית התוס' מה שאמר היום מלאו ימי ושנותי, כי אע"פ שכתבה בערב שבת, הרי לגבי משה רבינו היה שבת וערב שבת כיומא חדא אריכתא, וגם קושיית הרא"ש ממה שאמרו ז"ל שכתב י"ג ספרי תורה ביום מיתתו, מיושב היטב שזה היה בערב שבת, ומה שאמרו שכתבם ביום מיתתו והוא מת בשבת, אולם לגבי משה רבינו כיומא חדא נינהו, וגם שבת נחשב לז' אדר, ושפיר כתבם ביום מיתתו ובז' אדר, אבל לחשבון שנות העולם היה נחשב ליום אחד עכת"ד זלה"ה.

האיך אפשר לומר דלענין שנות העולם יהיה נחשב לשני ימים ולענין שבת יהיה נחשב ליום אחד

וכתב, והנה דברים אלו אינם מובנים לפום ריהטא ביאור כוונתם, כי האיך אפשר לכלכל סתירה מוחלטת כזו, שלחשבון שנות העולם יהיה נחשב כשני ימים, ולחשבון שנותיו של משה יהיו נחשבים כיום אחד ארוך, והלא מאותו הטעם שנחשב בשנותיו של משה רבינו כיום אחד ארוך, והיינו מאחר שלא שקעה חמה, הרי מטעם זה עצמו צריכים לחשוב כן גם לחשבון שנות העולם, והאיך אפשר לחלק בדברים אלו בסכינה חריפא, וגם דברי היפה תואר אשר מביא משם רא' לדבריו, ממה שכתב בשיטת רבי נחמיה ששנת המבול אינו עולה למנין שנות נח, אבל עולה הוא למנין התקופות, ונחשבת לשנה א' מהמחזור, למנין שנות העולם, הרי דברי היפה תואר עצמו צריכים ביאור, שאם לא נחשב השנה בשנות חייו של נח, כיון שלא שמשו המזלות, אם כן למה יחשבו למנין שנות העולם.

יש חילוק בדבר אם רישומו ניכר או לא

וכתב, אמנם יתבארו הדברים בהקדם מה שכתב היפה תואר, שאותו המחלוקה בין רבי יהודה ורבי נחמיה, שלרבי יהודה שנת המבול אינה עולה מן המנין כלל, ולרבי נחמיה אינו עולה מן המנין של שנות נח, אבל עולה הוא במנין שנות העולם, תלוי במחלוקה של רבי יוחנן ורבי יהונתן להלן במדרש, שאמר רבי יוחנן לא שמשו המזלות כל אותן י"ב חודש, ואמר לו רבי יונתן שמשו אלא שלא היה רישומן ניכר, דהנה רבי יהודה שסובר ששנת המבול אינה עולה מן המנין כלל, זהו בשביל שסובר כשיטת רבי יוחנן שלא שמשו המזלות כל אותן י"ב חודש כלל, ורבי נחמיה שסובר שאינו עולה מן המנין של שנות נח, אבל עולה הוא במנין שנות העולם, זהו בשביל שסובר כשיטת רבי יונתן ששמשו המזלות אלא שלא היה רישומן ניכר, ולכן לגבי שנות העולם עולים מן המנין כיון ששמשו בפועל, אבל לגבי שנותיו של נח אינם עולים מן המנין, שמכיון שנח לא הכיר ברישומן לכן לא נחשב לו כשנה עכת"ד, וביאור הכוונה הוא, שחשבון השנים והזמנים אינו תלוי רק במציאות הדבר אם שימשו או לא, אלא תלוי גם בהיכר רישומן.

אצל יהושע היה נס שניכר בכל העולם לכן לא נעשה שבת

והנה טרם נבוא לבאר לפי זה דברי האריה דבי עילאה שמביא מספר אור יקרות לדמות ענין שנות המבול על זמן הסתלקותו של משה רבינו, נקדים תחלה שלפי האמור נמצינו למדים שענין חשבון זמנים כאלו כשאין המזלות משמשים כראוי, יש בהם אופני הבחנה, והיינו שבאופן שלא שימשו כלל, כל אחד מודה שאינו נחשב לשנה וליום, ובאופן ששימשו וגם הוכר רישומן, כל אחד מודה שנחשב לשנה וליום, ולפי זה יתיישב היטב מה שהבאנו למעלה הסתירה בין שתי המדרשות, אשר בששת ימי בראשית אמרו של"ו שעות שימשה האורה, שנים עשר של ערב שבת, ושנים עשר של לילי שבת ושנים עשר של שבת, ובכל זאת לא אמרו שנחשב כל אותו הזמן ליום ערב שבת, אלא שחושבים

שמזמן לילה הותחל יום חדש של שבת קודש, ובפרקי דרבי אליעזר אמרו שהעמיד יהושע החמה כדי שלא יחללו ישראל את השבת, ומשמע שכל זמן שעמדה החמה במקומה אכן נחשב עדיין כיום הששי, ולדרכינו יתיישבו הדברים כמין חומר, דהנה דרשו ז"ל בפסוק וזרעו יהיה מלא הגוים וגו', אימתי יהיה מלא הגוים, בשעה שעמדה חמה ליהושע וכו', ופי' רש"י שכל הארצות נתמלאו מאימתו ויראתו של יהושע, לפי שבשעה שעמדה חמה ליהושע נראה לכל העולם, ויראו מלפניו עיי"ש, וכן הוא בלשון המדרש שהבאנו למעלה שיהושע פשט ידו לאור השמש וכו' ועמד כל אחד במקומו ששה ושלים שעות עד מוצאי שבת וכו', וראו כל מלכי הארץ וכו', והרי מפורש יוצא שאצל יהושע לא שקעה החמה בכל העולם, ונמצא שעמדו ולא שמשו כלל, וגם היה רישומו ניכר היטב לכל העולם כולו.

בשבת בראשית היה שקיעת החמה אלא שלא ניכר מחמת שהיה אור הגנוז לאדם הראשון ולכן נחשב לשבת

ואמנם במה שאמרו של"ו שעות שימשה האורה בששת ימי בראשית, שנים עשר של ערב שבת, ושנים עשר של לילי שבת ושנים עשר של שבת וכו', הנה כתב שם ביפה תואר לבאר, שלכאורה לפי זה האיך ידע אדם הראשון מתי קידש היום, כיון שלא נחשך מאור היום, ותירץ שאע"פ שהאורה היתה מכה אור החמה, בכל זאת היה יכול להבחין כששקעה החמה, ומשמע מזה שהאורה ששימשה אז ל"ו שעות לא היתה אור החמה, אלא שזה היתה אור הגנוז, אשר אחר השבת גנוז לצדיקים לעתיד לבוא, ואלא שהמתין הקב"ה מלגנוז עד אחר השבת, והנה מכיון שבאור הגנוז אין בו חילוק בין מדת יום ללילה, על כן שימשה האורה שנים עשר של ערב שבת ושנים עשר של לילי שבת ושנים עשר של שבת בלי הבדל, ומעתה אפשר לומר שאותו האור הגנוז לא שימשה אלא לאדם הראשון בגן עדן, אבל לא שימשה בכל העולם כולו, ואם כן נמצא שבכל העולם כולו שימשו החמה והלבנה כראוי בליל שבת קודש, וגם אצל אדם הראשון הוכר רישומו, וכדברי היפה תואר שאע"פ שהאורה היתה מכה אור החמה, בכל זאת היה יכול להבחין כששקעה החמה.

ולפי זה אין כאן שום סתירה בין שני המדרשים, כי הרי יש חילוק גדול בין מה שהיה בששת ימי בראשית ומה שהיה בימי יהושע, שמכיון שבשבת של ששת ימי בראשית שימשו החמה והלבנה בכל העולם, וגם הוכר רישומו של שקיעת החמה אצל כל אחד, על כן אף שהאיר האורה של אור הגנוז לאדם הראשון בגן עדן, עדיין אומרים שכאשר הגיע זמן הלילה ושקעה חמה בכל העולם כולו, הותחל יום חדש של שבת קודש, אבל בימי יהושע שלא שקעה החמה כלל בכל העולם, ונמצא שלא שימשו אז חמה ולבנה, והיה רישומו ניכר היטב לכל העולם כולו, על כן אמרו שכל זמן שעמדה החמה במקומה, אכן נחשב עדיין כיום הששי.

העמדת החמה במלחמת סיחון היה ניכר בעל העולם, אבל בפטירת משה היה רק למשה לישראל ולכן נחשב לשבת למנין שנות העולם

ואמנם באופן כאשר שימשו חמה ולבנה והמזלות אלא שלא היה רישומו ניכר כראוי, בזה נחלקו רבי יהודה ורבי נחמיה, שלדעת רבי נחמיה הדבר תלוי עדיין בהיכר רישומו, שאצל מי שלא הוכר רישומו לא נחשבו אלו הזמנים אצלו, ולכן שפיר יובן מה שחילקו בין שנותיו של נח למנין שנות העולם, והיינו שמכיון שאצל נח לא ניכר רישומו, לכן לא נחשב לו השנה, והנה בלכתנו בדרך הזה אפשר לחלק בו עוד באופן כשהוכר רישומו רק לאנשים מסויימים, ובזה יתבאר היטב דברי האריה דבי עילאה שמביא מספר אור יקרות ללמד משם על זמן הסתלקותו של משה רבינו, דהנה איתא בגמ', כשם שעמדה לו חמה ליהושע, כך עמדה לו חמה למשה וכו', במלחמת סיחון וכו', ולכאורה יש לדקדק למה לא הביאו גם מה שאמרו במדרש המובא למעלה שבשעה שאמר משה רבינו האזינו השמים וגו' היו השמים ושמי השמים דוממין, וזהו אחד מחמשה ימים שהיו לישראל שעמדה חמה

ל"ו שעות ולא שקעה, והיה באותו היום שנסתלק משה רבינו, וצריך לומר שיש חילוק ביניהם, דהנה מה שעמדה חמה בימי סיחון שזה למדו בגזירה שוה מיהושע, שם היה באותו האופן כמו שהיה ביהושע, שהיה הדבר רישומו ניכר בכל העולם כולו, אבל מה שעמדה חמה בשעה שאמר משה רבינו האזינו השמים וגו', לא היה רישומו ניכר בכל העולם, לפי שבכל העולם כולו שקעה חמה ביום ההוא כרגיל, אלא שבמקומו של משה רבינו וכל ישראל לא שקעה החמה מפני כבודו של משה רבינו.

וכתב, ולפי זה יובן כמין חומר דברי האריה דבי עילאה שמביא מספר אור יקרות ללמד משנות המבול ושני חיי נח, על זמן הסתלקותו של משה רבינו, כי לדרכינו נמצא ששניהם עולים בסגנון אחד, כי הנה מה שלא נחשב השנה לשנו תנח, זה היה בשביל שאצלו לא הוכר רישומו של השתמשות המזלות, וכאמור, ועל דרך זה הוא גם במשה רבינו, שבעצם שפיר נחשב אותו היום כשני ימים, כיון שבכל העולם כולו שקעה החמה והוכר רישומו כרגיל, אלא כיון שלמשה רבינו עצמו לא ניכר רישומו, כיון ששם במקומו לא שקעה החמה לכבודו, על כן אמרו שנחשב לו כיום ארוך, ולכן אף שמשה רבינו ע"ה נפטר בשבת במנחה כמו שכתבו התוס' מדברי רב שר שלום גאון, שלכן נוהגין לומר צידוק הדין בשבת במנחה, בכל זאת נחשב שנסתלק בז' באדר שהיה בערב שבת, כיון שלגבי שנותיו של משה היה נחשב שבת וערב שבת ליום אחד, ושפיר אמר היום מלאו ימי ושנותי אע"פ שכתבה בערב שבת, וכן עולה יפה מה שאמרו שכתב י"ג ספרי תורה ביום מיתתו, והיו שכתבם בערב שבת, אולם לגבי משה רבינו כיומא חדא ניהו, וגם שבת נחשב לז' אדר, וכאמור.

ביציאת מצרים לא היה ניכר לכל העולם

ובהקדם כל זה נבא מעתה לבאר הדקדוקים המופלאים בענין הקרבן פסח שהקריבו ישראל במצרים, ונאמר כדברי החיד"א זלה"ה שמכיון דאיתא בזוהר הק' דהוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז, על כן מאחר שאותו הלילה האירה כיום, לכן היה נחשב להם עדיין ממש כמו יום י"ד בניסן, ועל כן היו ישראל יכולים למול ולמנות על פסחיהם ולשוחטם, ואמנם לא קשה כלל ממה שנאמרו מקרות מפורשות שאתא לילה, וכאמרו ויהי בחצי הלילה וגו', ויקם פרעה לילה וגו', וגם אומרו ז"ל בפסוק ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד הבוקר וגו', שמכיון שהלילה רשות למחבלים הוא וכו', ומאחר שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע וכו', שמשמע מכל זה שהיתה בזמן ההוא גם דין לילה, כי לדרכינו נאמר שגם אז במצרים היה חילוק זה שהוכר רישומו רק לאנשים מסויימים, והיינו אשר מה שאמרו דהוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז, זה היתה רק אצל ישראל, שאצלם האירה אותו הלילה כיום, ומאחר שלא היה אצלם היכר רישומו של שקיעת החמה, לכן היה נחשב להם עדיין ממש כמו י"ד בניסן, אבל אצל המצריים הוכר היטב רישומו של שקיעת החמה ולכן היה נחשב אצלם לילה, ועל כן נאמר ויהי בחצי הלילה וגו', ויקם פרעה לילה וגו', וגם לא ניתן לישראל רשות לצאת מפתח ביתם, שמאחר שאצל המצריים היתה זמן לילה והיתה שליטת המזיקים, לכן מכיון שניתנה רשות למשחית לחבל, אינו מבחין בין צדיק לרשע וכו'.

ועי' עוד שם מה שהאריך בזה.

חקירה עם על ידי הכוכבים נעשה לילה, או דכוכבים הוי סימן שהוא לילה

טו] ויש לציין לזה מה שמצינו **בקובץ שיעורים** (פסחים ב.) שחוקר שם האם הכוכבים עצמם הן הלילה, או שאין הכוכבים אלא סימן וראיה שהוא לילה, ונפק"מ, להא דכתב בשיטה מקובצת בדין דבר ולא חצי דבר, ושני כתות עדים המעידים לגבי בגרות, וכל כת מעידה על שעה אחת הוי חצי דבר, כיון דהשערות עצמן הן הבגרות וכו', ולפי זה אי נימא דהכוכבים עצמן הן הלילה ובאו ג' כיתי

עדים להעיד על ג' כוכבים הוי חצי דבר, שהרי מעידים על גוף הדבר, אבל אי נימא דהכוכבים אינן אלא סימן וראיה שהוא לילה, שפיר יוכלין להעיד דלא הוי חצי דבר.

וראי' לדבר ממעשה בראשית, דכתיב בפרשה ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, והכוכבים הלא נבראו ביום הרביעי, הרי נראה דהכוכבים רק לסימן וראיה, דהלא אף לפי בריאתם היה ערב.

חקירה לענין לעתיד לבוא

טז] ועוד יש לדון בזה לענין לעתיד לבוא, דכתיב (זכריה יד ז') והיה לעת ערב יהיה אור, ולילה כיום יאיר וכו', אם יהיה דינו כיום לכל דבר, ואם כן האיך אפשר לקיים מצות הלילה